

Kommittédirektiv

Tilläggsdirektiv till Blåljusutredningen
(Ju 2016:23)

Dir.
2017:131

Beslut vid regeringssammanträde den 21 december 2017

Ändring och utvidgning av uppdraget

Regeringen beslutade den 22 december 2016 kommittédirektiv om ett modernt straffrättsligt skydd för blåljuspersonal och andra samhällsnyttiga funktioner (dir. 2016:115). Enligt direktiven ska utredaren bl.a. överväga och föreslå de ändringar som behövs för att åstadkomma ett modernt straffrättsligt skydd för blåljuspersonal och andra samhällsnyttiga funktioner.

Utredningen ska utöver vad som framgår av redan beslutade direktiv

- göra de överväganden som krävs och lämna nödvändiga författningsförslag om hur möjligheterna till kroppsvisitation av personer som är kallade till förhör i Polismyndighetens lokaler kan utökas och
- kartlägga och analysera domstolsavgöranden som gäller polismäns rätt till ersättning vid allvarlig kränkning och överväga och föreslå de åtgärder som behövs för att säkerställa deras rätt till ersättning.

Uppdraget om ett modernt straffrättsligt skydd för blåljuspersonal ska redovisas i ett delbetänkande senast den 15 januari 2018. Uppdraget i övrigt ska slutredovisas senast den 29 juni 2018.

Ökad säkerhet vid förhör i Polismyndighetens lokaler

Det har förekommit ett flertal incidenter där personer som kallats till förhör i Polismyndighetens lokaler har haft knivar och andra farliga föremål på sig under förhören. Det har även förekommit att de har medfört skjutvapen. För de polismän och civilanställda som uppehåller sig i myndighetens lokaler innebär detta en risk för att deras liv eller hälsa utsätts för fara, inte minst för den polisman eller civilanställd som ska hålla ett förhör. Ett sätt att undvika att anställda vid Polismyndigheten utsätts för denna risk är att förhörspersoner får genomgå en kroppsvisitation innan de passerar Polismyndighetens skalskydd.

Begreppet kroppsvisitation definieras i 28 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken som en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig. Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen (RF) är var och en gentemot det allmänna skyddad mot kroppsvisitation. Denna rättighet kan dock begränsas genom lag för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle (2 kap. 20 § RF). Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett kroppsvisitationen (2 kap. 21 § RF).

Det finns i dag, till skillnad mot vad som gäller t.ex. vid besök på domstolar, häkten och fängelser, inget uttryckligt lagstöd för att kroppsvisitera personer som besöker Polismyndighetens lokaler. Bestämmelserna i skyddslagen (2010:305) ger inte heller någon uttrycklig möjlighet att kroppsvisitera personer som är kallade till förhör i Polismyndighetens lokaler även om ett polishus utgör skyddsobjekt. Av 19 § andra stycket polislagen (1984:387) framgår att en polisman har rätt att kroppsvisitera personer för att söka efter farliga föremål om omständigheterna är sådana att det kan antas att föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. Rätten till kroppsvisitation gäller, enligt förarbetena till bestämmelsen (prop. 1986/87:115 s. 6–8), situationer där risken typiskt sett framstår som stor för att

tillhyggen eller vapen ska komma till användning vid våldsbrott. Vidare får kroppsvisitation göras på den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, jfr 28 kap. 11 § första stycket rättegångsbalken.

Sammanfattningsvis finns det inget uttryckligt lagstöd för att kroppsvisitera personer som är kallade till förhör i Polismyndighetens lokaler. För att hindra att polismän eller civilanställda som uppehåller sig i Polismyndighetens lokaler utsätts för fara för liv och hälsa i samband med förhör, finns det skäl att överväga om dessa möjligheter bör utvidgas.

Utredaren ska mot denna bakgrund göra de överväganden som krävs och lämna nödvändiga författningsförslag om hur möjligheterna till kroppsvisitation av personer som är kallade till förhör i Polismyndighetens lokaler kan utökas.

Polismäns rätt till ersättning vid allvarlig kränkning

En fråga som hänger nära samman med de ursprungliga direktiven är vilken rätt till ersättning den som utsätts för brott i tjänsten har. På senare tid har i det sammanhanget särskilt uppmärksamats frågan om polismäns rätt till kränkingsersättning.

Enligt skadeståndslagen (1972:207) ska den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ersätta den skada som kränkningen innebär (2 kap. 3 §). Kränkingsersättning avser att kompensera känslor som den kränkande handlingen har framkallat hos den skadelidande, såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det är fråga om en personskada. Ersättningen är tänkt att bidra till att den skadelidande får upprättelse för den förnedrande och kränkande handlingen och därmed också bidra till att återställa självrespekten och självkänslan (prop. 2000/01:68 s. 48 f.). Den skadeståndsrättsliga regleringen är utformad på ett sätt som möjliggör att rättstillämpningen utvecklas i takt med samhället och dess värderingar. Vad som är att anse som en allvarlig kränkning avgörs från fall till fall, med beaktande av samtliga omständigheter kring handlingen.

Den brottsliga gärningen är av väsentlig betydelse för frågan om en ersättningsbar kränkning föreligger eller inte. När det gäller personer i särskilt utsatta yrkesgrupper – t.ex. polismän, ordningsvakter och en del anställda inom Kriminalvården och den psykiatriska vården – har ersättning i vissa fall inte lämnats eftersom kränkningen inte har bedömts vara tillräckligt allvarlig. Det grundar sig på en bedömning att personer i dessa yrkesgrupper har anledning att räkna med att mötas av vissa mindre grova angrepp i arbetet och också i praktiken har en beredskap för detta. När det är fråga om en kränkning som skett i samband med ett ingripande krävs därför ibland något mer för att ersättning ska lämnas än om en privatperson utan denna beredskap utsätts för samma våld, hot eller ofredande. I förarbetena till den skadeståndsrättsliga regleringen lyfts dock fram att detta synsätt inte får dras så långt att den personliga kränkningen hamnar i bakgrunden. Även om det ingår i en persons normala arbetsuppgifter att hantera våldsamma och stökiga personer, bör ersättning ofta kunna ges om han eller hon i tjänsten utsätts för en brottslig kränkning som är skymflig och direkt angriper den privata sfären, t.ex. ett renodlat kränkande angrepp som att bli spottad rakt i ansiktet (prop. 2000/01:68 s. 66).

Under senare tid har det i olika sammanhang gjorts gällande att polismän i alltför stor utsträckning nekas ersättning. Det har framförts att det i praxis ställs väsentligt högre krav än i andra fall för att en polisman som utsatts för brott ska få ersättning för allvarlig kränkning. I april 2017 tillkännagav också riksdagen för regeringen att det bör utredas hur polismäns rätt till ersättning vid allvarlig kränkning ska kunna utökas (bet. 2016/17:JuU18 punkt 19, rskr. 2016/17:223). Det finns därför anledning att undersöka hur den skadeståndsrättsliga regleringen tillämpas, i syfte att analysera om åtgärder behöver vidtas för att polismäns rätt till ersättning vid allvarlig kränkning ska kunna säkerställas.

Utredaren ska mot denna bakgrund kartlägga och analysera domstolsavgöranden i fråga om polismäns rätt till ersättning för kränkning. En fråga som särskilt bör uppmärksammas är i vilka situationer polismän får respektive nekas ersättning. Det finns

även anledning att i sammanhanget jämföra hur praxis ser ut i förhållande till andra särskilt utsatta yrkeskategorier, t.ex. ordningsvakter och en del anställda inom Kriminalvården och den psykiatriska vården.

Utredaren ska även analysera hur polismäns rätt till kränkingsersättning har utvecklats i förhållande till den samhällsutveckling som skett, där polismän i dag i många fall har en mer utsatt arbetssituation än tidigare. Analysen bör göras i ljuset av de förändringar i den straffrättsliga regleringen som utredaren kommer att föreslå inom ramen för sitt uppdrag i övrigt och de konsekvenser som dessa förändringar bedöms kunna få när det gäller rätten till skadestånd.

Med utgångspunkt i denna kartläggning och analys ska utredaren överväga och föreslå de åtgärder som behövs för att polismäns rätt till ersättning vid allvarlig kränkning ska kunna säkerställas.

Redovisning av uppdragen

Uppdraget om ett modernt straffrättsligt skydd för blåljuspersonal ska redovisas i ett delbetänkande senast den 15 januari 2018. Uppdraget i övrigt ska slutredovisas senast den 29 juni 2018.

(Justitiedepartementet)